

Date: 3rd October-2026

INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA MAXSUS EHTIYOJGA EGA
O'QUVCHILARNI O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ziyayeva Gulhayo Zokirjon qizi

Turan International University

Pedagogika yo 'nalishi magistranti

gulhayoziyayeva40@gmail.com

+998902221515

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari tahlil etilgan. Inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilarning individual psixologik, pedagogik va fiziologik xususiyatlarini hisobga olish, ular uchun qulay ta'lim muhitini yaratish hamda ta'lim mazmuni va metodlarini individual ehtiyojlarga moslashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarning ta'lim jarayoniga faol jalb etilishini ta'minlashda individual yondashuv, differensial ta'lim, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Maqolada inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish uchun pedagogning kasbiy kompetensiyasi, ota-ona va mutaxassislar bilan hamkorligi hamda o'quvchilar uchun psixologik jihatdan qulay muhit yaratish muhim omil sifatida asoslangan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maxsus ta'lim ehtiyojlari, o'quvchi, individual yondashuv, differensial ta'lim, maxsus pedagogika, pedagogik qo'llab-quvvatlash, ta'lim muhiti, individual ta'lim, integratsiya, pedagogik texnologiyalar, psixologik qo'llab-quvvatlash.

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida har bir o'quvchining individual imkoniyatlari, ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda ta'lim olish huquqini ta'minlash muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilarni umumiy ta'lim jarayoniga jalb etish, ular uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish va ijtimoiy muhitga moslashuvini qo'llab-quvvatlash inklyuziv ta'limning asosiy maqsadlaridan biridir. Inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilarning, ularning jismoniy, intellektual, psixologik yoki boshqa individual xususiyatlaridan qat'i nazar, ta'lim jarayonida faol ishtirok etishini nazarda tutadi [1].⁷

Maxsus ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarni o'qitish jarayoni an'anaviy ta'limdan ayrim jihatlari bilan farq qiladi. Bunday o'quvchilarning ta'lim olish sur'ati, axborotni qabul qilish va qayta ishlash imkoniyatlari, muloqotga kirishish xususiyatlari hamda mustaqil faoliyat olib borish darajasi turlicha bo'lishi mumkin. Shu sababli pedagogdan ta'lim mazmunini moslashtirish, individual va differensial yondashuvni qo'llash, turli pedagogik metodlardan

⁷ UNESCO. *Inclusion and Education: All Means All. Global Education Monitoring Report 2020*. Paris: UNESCO, 2020. <https://unesdoc.unesco.org/>

Date: 3rd October-2026

foydalanish hamda har bir o'quvchining rivojlanish dinamikasini muntazam kuzatib borish talab etiladi [2].⁸

O'zbekistonda ham inklyuziv ta'limni rivojlantirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim olish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish va ularning jamiyatga to'laonli integratsiyasini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu jarayonda umumta'lim maktablarining moddiy-texnik bazasini takomillashtirish bilan bir qatorda, pedagoglarning inklyuziv ta'lim metodikasi bo'yicha kompetensiyalarini rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Shundan kelib chiqib, inklyuziv ta'lim sharoitida maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlarini ilmiy-pedagogik jihatdan o'rganish, samarali metod va vositalarni aniqlash hamda ta'lim jarayonini individual ehtiyojlarga mos ravishda tashkil etish dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Inklyuziv ta'limning mazmuni va pedagogik mohiyati

Inklyuziv ta'lim zamonaviy ta'lim tizimining insonparvarlik, tenglik va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan muhim yo'nalishlaridan biridir. Uning asosiy mohiyati ta'lim jarayonida barcha o'quvchilar, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar uchun teng imkoniyatlar yaratishdan iborat. Bunda o'quvchining imkoniyatlari va ehtiyojlari ta'lim jarayonining markaziga qo'yilib, ta'lim muhiti uning individual xususiyatlariga moslashtiriladi.

Inklyuziv ta'limni oddiy integratsiya jarayonidan farqlash lozim. Integratsiyada ayrim hollarda o'quvchining mavjud ta'lim tizimiga moslashishi talab qilinsa, inklyuziv ta'limda ta'lim tizimining o'zi o'quvchilarning turli ehtiyojlariga moslashadi. Shu jihatdan inklyuziya nafaqat o'quvchini umumiy sinfga joylashtirish, balki uning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishi, tengdoshlari bilan muloqot qilishi va o'z imkoniyatlarini namoyon etishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishni nazarda tutadi.

Inklyuziv ta'limning samarali tashkil etilishi bir necha o'zaro bog'liq pedagogik omillarga tayanadi. Jumladan, o'quv dasturlarini moslashtirish, individual ta'lim strategiyalarini ishlab chiqish, differensial topshiriqlardan foydalanish, qulay psixologik muhit yaratish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda pedagog va mutaxassislarining hamkorligini yo'lga qo'yish shular jumlasidandir.

Maxsus ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarning o'ziga xos xususiyatlari

Maxsus ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilar bir xil guruhni tashkil etmaydi. Ularning ehtiyojlari va rivojlanish xususiyatlari turlicha bo'lishi mumkin. Ayrim o'quvchilarda harakatlanish imkoniyatlari bilan bog'liq ehtiyojlar mavjud bo'lsa, boshqalarida eshitish, ko'rish, nutq, bilish faoliyati yoki muloqot bilan bog'liq qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin. Shuningdek, ayrim o'quvchilar o'quv materialini o'zlashtirish uchun ko'proq vaqt, takrorlash yoki qo'shimcha tushuntirishga ehtiyoj sezadilar.

Shu sababli pedagog maxsus ehtiyojga ega o'quvchini faqat uning mavjud qiyinchiliklari asosida baholamasligi, balki uning kuchli tomonlari, qiziqishlari va

⁸ Booth T., Ainscow M. *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. 3rd ed. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2011.

Date: 3rd October-2026

rivojlanish imkoniyatlarini ham aniqlashi zarur. O'quvchining ijobiy jihatlariga tayanish uning ta'limga bo'lgan qiziqishini oshiradi va o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Ta'lim jarayonida o'quvchining individual rivojlanish sur'atini hisobga olish ham muhimdir. Bir xil topshiriqni barcha o'quvchilarga bir xil vaqt va bir xil shaklda berish ayrim bolalar uchun qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Bunday vaziyatda topshiriqlarni soddalashtirish, bosqichma-bosqich taqdim etish, qo'shimcha ko'rsatmalar berish yoki bajarish uchun qo'shimcha vaqt ajratish samarali natija beradi.

Individual va differensial yondashuv

Inklyuziv ta'lim sharoitida individual yondashuv maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarni o'qitishning eng muhim pedagogik shartlaridan biridir. Individual yondashuv o'quvchining shaxsiy imkoniyatlari, bilim darajasi, qiziqishi, ehtiyoji va rivojlanish sur'atini hisobga olgan holda ta'lim mazmuni va metodlarini tanlashni nazarda tutadi.

Individual yondashuvni amalga oshirish uchun, avvalo, o'quvchining ta'limiy ehtiyojlarini aniqlash zarur. Buning uchun pedagog kuzatish, suhbat, diagnostik topshiriqlar, amaliy faoliyat natijalari va ota-onalar bilan muloqotdan foydalanishi mumkin. Olingan ma'lumotlar asosida o'quvchi uchun mos ta'lim strategiyasi belgilanadi.

Differensial yondashuv esa bir sinfdagi o'quvchilarning turli darajadagi imkoniyatlarini hisobga olishga xizmat qiladi. Bunda bir mavzu doirasida turli murakkablikdagi topshiriqlar ishlab chiqilishi mumkin. Masalan, ayrim o'quvchilar asosiy tushunchalarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan topshiriqlarni bajarsa, imkoniyati yuqoriroq bo'lgan o'quvchilar tahliliy yoki ijodiy topshiriqlarni bajarishlari mumkin.

Bunday yondashuv o'quvchilarning bir-biridan farqli imkoniyatlarini tabiiy ravishda hisobga olishga yordam beradi. Eng muhimi, o'quvchi o'zining boshqa tengdoshlari bilan taqqoslanmasligi, balki o'zining avvalgi natijalari bilan taqqoslanishi va rivojlanish dinamikasi baholanishi kerak.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim sharoitida maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarni o'qitish zamonaviy ta'lim tizimining muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Bunday ta'lim yondashuvi har bir o'quvchining individual imkoniyatlari, ehtiyojlari, qiziqishlari va rivojlanish sur'atini hisobga olgan holda ta'lim olishiga imkon yaratadi. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi o'quvchini mavjud ta'lim tizimiga majburan moslashtirish emas, balki ta'lim jarayoni va muhitini uning individual ehtiyojlariga mos ravishda tashkil etishdan iborat.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maxsus ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilar bilan ishlashda individual va differensial yondashuvdan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. O'quv materiallarini soddalashtirish yoki moslashtirish, topshiriqlarni bosqichma-bosqich tashkil etish, qo'shimcha vaqt va tushuntirishlar berish, ko'rgazmali hamda interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi. Shu bilan birga, o'quvchilarni faqat akademik natijalar asosida emas, balki ularning individual rivojlanish dinamikasi asosida baholash maqsadga muvofiqdir.

Inklyuziv ta'lim samaradorligini ta'minlashda pedagogning kasbiy kompetensiyasi alohida o'rin tutadi. O'qituvchi maxsus ta'lim ehtiyojiga ega o'quvchilarning psixologik va

Date: 3rd October-2026

pedagogik xususiyatlarini bilishi, zamonaviy ta'lim metodlaridan foydalana olishi, ta'lim jarayonini moslashtirishi hamda o'quvchilar bilan ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi munosabat o'rnatish zarur. Pedagogning empatiyasi, sabr-toqati va individual yondashuvi o'quvchining o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlashda muhim omil hisoblanadi.

Shuningdek, inklyuziv ta'lim jarayonida oila, pedagog, psixolog, maxsus pedagog, logoped va boshqa mutaxassislarning hamkorligi ta'lim samaradorligini oshiradi. O'quvchining ehtiyojlarini kompleks o'rganish va unga mos pedagogik qo'llab-quvvatlash choralarini belgilash orqali uning ta'limiy, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratish mumkin.

Umuman olganda, inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish nafaqat maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarning bilim olishini ta'minlaydi, balki ularning ijtimoiylashuvi, mustaqilligi, muloqot ko'nikmalari va jamiyat hayotida faol ishtirok etish imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Shu sababli ta'lim muassasalarida inklyuziv pedagogik muhitni shakllantirish, pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, individual ta'lim yondashuvlarini takomillashtirish va

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. UNESCO. *Inclusion and Education: All Means All. Global Education Monitoring Report 2020*. Paris: UNESCO, 2020.
2. Booth T., Ainscow M. *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. 3rd ed. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2011.
3. Ainscow M. Developing Inclusive Education Systems: What Are the Levers for Change? // *Journal of Educational Change*. 2005. Vol. 6. P. 109–124.
4. UNICEF. *Inclusive Education: Including Children with Disabilities in Quality Learning*. New York: UNICEF, 2017.
5. Florian L. *The SAGE Handbook of Special Education*. 2nd ed. London: SAGE Publications, 2014.
6. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. *Five Key Messages for Inclusive Education*. Odense: European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2014.
7. United Nations. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. New York: United Nations, 2006.
8. UNESCO. *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education*. Paris: UNESCO, 2017.
9. Slee R. *The Irregular School: Exclusion, Schooling and Inclusive Education*. London: Routledge, 2011.
10. Norwich B. *Addressing Tensions and Dilemmas in Inclusive Education: Living with Uncertainty*. London: Routledge, 2008.